

◀ Jordán Tamás (Író) és Mácsai Pál (Vendég)

Jordán Tamás és Mácsai Pál alakításáról lehet beszélni – és erről is kevesebbet, mint megérdemelné (lásd az íratlan, de szigorú törvényeket).

Jordán egy sikeres, eléggé gazdag, mégis nagyjából boldogtalan krimiszerzőt játszik. Boldogtalanságának súlyos oka van: az unalom, méghozzá a szellemi unalom. Noha íróasztalán ott hever legutóbbi – még készülő – bűnügyi történetének kézírata, a kisasztalokon többféle játék, ez az ember nyaktól fölfelé mégiscsak unja magát. Játékai afféle egyedül is játszható, de voltaképpen társas variációban élvezetesebb fajták; eléggé simán adódik tehát a következtetés: ez az ember igazi társasjátékra vágyik, ahhoz pedig igazi társra. Feleség, szerető – mindből van, amennyi kell – erre a feladatra szóba sem jöhet: más kell. És ahogy ilyenkor lenni szokott: betoppán valaki.

Amikor az előadás elkezdődik, Jordán éppen írógép – tehát a computer előtti korban vagyunk, ami ezúttal elsősorban azt jelzi, hogy a szellem mozgásteret nagyobb, karaktere ruganyosabb, ambíciója elevenebb. Alig van időnk körülnézni a szobában, és lajstromozni a bútorokat, kellékeket – ilyenformán levonni a következtetést, hogy ezt az angol urat „női nyomok” nem veszik körül, mert szobája nemcsak angol, hanem férfias is –, máris csöngetnek. Az amúgy komótos Jordán mozdulatai felgyorsulnak, szemében várakozás és remény csillan (játék van kilátásban!), és kissé átrendezi a terepet: megteremti a munkájába belefeledkezett író exteriőrjét. Ez a gyors váltás csak azért érdemel említést, mert később a színész játékának meghatározója lesz; nemcsak mint a hamis látszatok keltéséhez elengedhetetlen eszköz, hanem mint egy személyiség lényege. Jordán jókedvűen lendületes alakításában még a színész öröme is ott van: ezt szokás néhol lubickolásnak nevezni.

A betoppánó vendég Mácsai Pál – hogy kit, illetve mit játszik, nem mondhatom el, legfeljebb annyit, hogy ismeretlenül érkezik. Az első közös jelenet tehát két idegen egymást felmérő, felbecsülő, tapogatózó találkozás; a betoppánó féltékenysége, zavara és gátlásai az otthon és a helyzet előnyét birtokló házigazda fölényességével szemben. Mácsainak nyilván nem esik nehezére az általa játszott figurát végigkergetni a rétova – és a sikeres író jelenlétében kisebbségi komplexusban szenvedő – idegentől a morális fölényt kinyilvánító öntudatos férfiig; és ez még csak a második jelenet summája. Ami ezután jön, ahhoz nem egy alakon belüli gyors színészi váltásokra van szükség, mint Jordán esetében, hanem inkább a különféle helyzetek diktálta gyors fejlődés virtuóz bemutatására. A betoppánó idegenből ugyanis előbb játékos lesz, azután sok minden más. Mácsai „alakhalmazást” kénytelen elkövetni; felteszem, a legkülönfélébb színészi készségek segítségével igen magas szinten abszolválta feladatát legalább annyira szórakoztatja, mint a közönséget.

És miközben minduntalan a szórakozás jut eszünkbe, muszáj észrevenni, hogy ebben a globális jó hangulatban, kellemesen bizsergető szellemi izgalomban pokoli sok munka rejtőzik. Mutatkozni nem mutatkozik, merthogy nem mutatkozhat – innen tudjuk, hogy benne van. Amiként a sokértelmű *játék* szónak egy általam igen kedvelt, amúgy ritkán látható árnyalata is – na, ebben különbözik a Merlin Színház *Mesterdetektív* című produkciója a szórakoztató színházi előadások legtöbbjétől.

ANTHONY SHAFFER: MESTERDETEKTÍV (Merlin Színház)

FORDÍTOTTA: Hamvai Kornél. DÍSZLET: Valcz Gábor. JELMEZ: Szűcs Edit. MASZK: Bakács Kati. FÉNY: Bányai Tamás. A RENDEZŐ ASSZISZTENSE: Csóka Tímea. RENDEZTE: Keszég László. SZEREPLŐK: Jordán Tamás, Mácsai Pál.

TARJÁN TAMÁS

Mérgesgáz

■ THOMAS BERNHARD:

■ NYUGÁLLOMÁNY ELŐTT ■

A második felvonásig kell várni arra, hogy a szituációt alapozó szöveg-halmazból, az információkat nyújtó dialógusból tényleges drámai-színpadai helyzet fejlődjön ki. Ekkorra már otthon van – két húgával együtt – Rudolf Höller, a cím szerinti életkorba jutott törvényszéki elnök. Tóth Judit (Vera) és Szilágyi Zsuzsa (Clara) ketőse végre katalizálódik Sinkó László Rudijától. Sinkó – aki ezúttal nemcsak főszereplő, hanem rendező is – vérében, gesztusaiban, ambícióiban hozza korábbi szenzációs Thomas Bernhard-figurájának (A színházcsinálónak) az emlékét: az interpretáció egy lehetséges és nagyszerű változatát tehát, az imázst, amelyet pár esztendeje A világjobbító címszerepében már kevesebb eredetiséggel és bölcs rutinnal öregbített. De még így is a harmadik részig kell böjtölnünk, hogy a Nyugállomány előtt – ebben a megvalósításban – igazolja szerzője sötét hírnevét, és valamelyest hitelesítse saját értékeit.

Bernhard maga sem igyekezett megkönnyíteni a színre vivők dolgát. Ez az 1979-es darabja egyrészt erőteljesebb kidolgozása a fasizmus, a tovább élő náci mentalitás elleni gyilkos undorának (mintha valóban nem pusztán a tárgyat munkálta volna ki: kidolgozza magából az érzület már-már fiziológiai hatásait is; ez a materialitás jelen van Bognár László izzó és puritán fordításában is, noha textusa nem éri el legavatottabb Bernhard-tolmácsolóink teljesítményeinek színvonalát). Másrészt teherpróbája a három embertényező (egy férfi plusz két nő) életcspadának, melynek vasa majd a későbbi *Ritter, Dene, Voss* pszichológiai rengetegében visszhangosabbat csattan. Rudolf Höller egykori SS-tiszt és sokszoros gyilkos minden év október 7-én megüli bálványa és megmentője, Himmler születési évfordulóját. Erre az alkalomra mindig felüli gondosan megőrzött tengeruháját, bőven pezsgőzik – s bomlott személyiségre valló egyen zszarnokoskodással, rémületes ceremóniákkal, kényszerített szerepjátékokkal eleveníti föl a régi szép, zsidóölő, elgázosító időket. A születésnap i áldozat történelmi orgiává részegül, hogy Vera ágyában fejeződjék be: fivér és nővér évtizedek óta az egyedül „tiszt” (s számukra valamiképp tényleg egyedül lehetséges) testvérszerelmen él. Tolókoscihoz kötött, nekik kiszolgáltatót Clara húguk mindezt látja, tudja; a polgári morál, valamint a könyvek, folyóiratok által máig erősített baloldali meggyőződés nevében alaposan meg is szenved. E hármas sorskoncentrárum némely, a második világháborúra visszatekinthető filmből (mutációként például Luchino Viscontitól) ismerős, de bizonyíthatja egy-két görög drámadomell halhatatlanságát is. Meglehet, túl tömény, didaktikus és kimódolt (az amerikai légitámadás nyomán megsebesült, megbénult Clara is háborús áldozat; a háborús bűnös Rudi hosszas bujkálása, karrierjének felívelése csak részben átlátható; a szülői ház eleve a mitológiai szörnyűségek tömkelegét zúdítja a szükségképp – csak épp eltérő módon – frusztrálódó testvérekre, és így tovább).

Korábbi két Bernhard-szerepében Sinkó László rendezői invencióval tevékenykedő színész, vagyis rendezőjének konzultánsa,

partnereinek ihletője volt. A *Nyugállomány előtt* színre állításakor, a Budapesti Kamaraszínház Shure Stúdiójában színészként saját magával mint rendezővel kellett volna konzultálnia, rendezőként két kollégánójét kellett volna dirigálnia. Ez meghaladta a komoly rendezői gyakorlattal nem bíró Sinkó erejét, és nincs nyoma annak, hogy a társrendezőként feltüntetett Bognár László az irodalmi, fordítói szak-

Természetesen a testvérszerelem az ábrázolás legkényesebb és legérdekesebb momentuma. Tétova, finomkodó, hiányos jelzésekből kell kiolvasnunk azt, amiről a párbeszéd többször is tájékoztattak. Az ünnepi vacsorán mi sem előlegezi, hogy a második üveg Metternich után jön az ünnepi szeretkezés ideje. Vera ugyan kicsipte magát – a hamar becsípő bátyának hiába. Az ábrázolás bizonytalankodása, „bizo-

fenevadat a nyílt színre kergethetné. A bizarr szexusú törvényszéki elnökből is már csak a törvényszéki elnök hiteles, az alak tudathasadása pedig nem egyéb az alak megtörésénél. Fel kell tételeznünk, hogy a színész-rendező egy, számára babonázóan vonzó író egy, számára mindenestül idegen drámájába fogott bele.

Szilágyi Zsuzsa mogorván néz Clara-ként. Nem befelé néz, nem kifelé néz, csak néz a nézésért. Rendezőjétől nem kapott játékhelyet, miliőt. Belerakták a tolokocsijába. Nem is belerakták: a generálsötét alatt belül, a következő generálsötét alatt kiszáll. Az állólámpa alatt időzik a végtelenség óta – még sincs egy jellegzetes tárgya, mozdulata. Sokat emlegetett – és oda is adott – szocialista könyvei, újságjai nem jutnak szerephez, és ordít róluk, hogy egyszerű kellékek. Még be sem kerültek a játékvilágba, s már ki is kopnak belőle. Általában a tárgyegyüttes élettelen, érdektelen, „odakészített”. Mi értelme van két felvonáson át takargatni a frissen és drágán újrakereteztetett Himmler-képet, ha az kiakaszta még a hóhércsra sem vonzza a figyelmet, nevezetes ráámájából meg tizenkettő egy tucat? Szerepelni, az előadásért tenni csak a gyermek- és ifjúkori fényképek vasok albuma tud – áldassék a keze annak, aki a lelkét is beleadta –, Sinkó, Tóth és Szilágyi alakítása is akkor a legösszehangoltabb, amikor az album lapozgatása pergeti vissza a visszapergetésre nem méltó időt.

Koncz Zsuzsa felvétele

Szilágyi Zsuzsa (Clara), Sinkó László (Rudolf) és Tóth Judit (Vera)

értelmen kívül színházi talentummal is hozzájárult volna a bemutatóhoz. A színmű fogyatékoságaiból is eredően így három felvonásra szétlapított, sajnálatosan unalmas pszichodráma tanúi lehetünk (az alkotók még azzal is jobban járnának, ha egy szünettel játszanak az előadást). Ez a produkció szinte csak a szöveg, az el- és kimondás szintjén értelmezi önmagát. Rudiról halljuk és látjuk, hogy táborparancsnok-helyettesi, tömegvilkos regnálása óta alaposan megpocakosodott. Ha Vera szerint ma is nagyszerűen áll rajta az uniformis, akkor a) Vera gondos keze nyilván többször kiengedte az egyenruhát; b) kis híján szétptattan a hasán a zubbony, csak a szerető hűg (a szerető-hűg) szemecske; c) ...; egészen z)-ig sorakoznak a lehetőségek. Jánoskúti Márta jelmeze azonban tényleg remekül áll Rudin. Sinkó jól játszik az igazgatott, gyűrögött, megpaszkolt ruházattal, személylyé perszonalifikálja a tányérsapkát (s ezzel mintha az asztalhoz ültetné Himmlert!), viszont a jelmez jellemét nem elemzi. Az előadás jelmez-tárából csupán Clara piros (szocialista?) ünnepi vállkendője: a lélekben és szavakban, és meggyőződésben, és agresszivitásban ma is náci testvérek gazsága és vérfertőzése elleni tiltakozás szimbóluma emlékezetes.

nyításként”, yers testvércsókot és elkoszolt mozdulatjeleket vált ki. A szexualitás – mostani formájában: Rudi és Vera öregkori titka, Clara régóta tartó, önemésztő, sőt talán irigy magánya – hordozhatná a figurák összes aberrációját. Nem hordozza, mert a kötegyeni eltévelyedést, bűn és balsors vesszeit nem sikerül összefogni nyalábbá. Tóth Judit a ház (süketnéma cselédlányt tartó!) asszonya helyett házi-asszonyként is kevesebb, amolyan házvezetőnő, s ebből a státusból nemigen lehet eljutni a mégiscsak megkívánt jelentőségig, jelentésségig. A színésznő otthonos és meggyőző a dráma kisrealista mikrovilágában: vasaló, kávécsésze mellett minden hangsúlyra pontos, és különös érke van az infantilisságban máig jelen levő gyerekkor familiáris hangsúlyainak, dallamainak megvillantásában. Az a szavak fölötti, mögötti mérgegszóközeg azonban, melyben az eseményszegény színdarab sűrű, gomolygó fikcióinak, tartalmainak és ítéleteinek materializálódniuk kellene, idegen számára. E pokoli, bár légnemű világ feltérképezésére Sinkó László a maga Rudiját sem készítette föl. Sinkó lefegyverző a kis mozdulatokra, ideges járkálásokra, megcsúsztott kacarászásokra széthulló figura rajzában. Alkatában viszont nincs meg az a bugyor, barlang, melyből a

Székely László díszlete nem vétkes az előadás kudarcában. Az átlósan elfordított és V alakban szűkített tér legalább idegesítő, ingerlő. Áruklodik a ház rettenetes atmoszférájáról (bár az egzisztencia fokáról kevésbé). E ház közelébe nem épül vegyigyár, mert doktor Hölleré volt a perdöntő szó: az ő otthona nem állhat olyan üzem árnyékában, amely pusztító, a növénytakarót letaroló anyagokat termel (s amely persze nyilván a zsidó tőke érdekeltsége – noha „vannak azért tisztességes zsidók is”).

E ház körött szépséges táj húzódik. E ház ablaka tejüvegű, tehát e házból nem látni az állítólag megcsodált tájat. E házból és e házban nagyon keveset látni.

**THOMAS BERNHARD:
NYUGÁLLOMÁNY ELŐTT**
(Budapesti Kamaraszínház,
Shure Stúdió)

FORDÍTOTTA: Bognár László. **DÍSZLET:** Székely László. **JELMEZ:** Jánoskúti Márta. **ASSZISZTENS:** Petyi János. **TÁRSRENDEZŐ:** Bognár László. **RENDEZŐ:** Sinkó László.

SZEREPLŐK: Sinkó László, Tóth Judit, Szilágyi Zsuzsa.